

Inhoud

Voorwoord	7
Inleiding	9
1. Wat is sociologie?	15
2. Waarom aan sociologie doen?	41
3. Hoe aan sociologie doen?	69
4. Wat bereik je met sociologie?	105

Voorwoord

Dit boekje wil sociologen aanmoedigen zichzelf te zien als de actieve dragers van een bepaalde kijk op de wereld in plaats van als de waardevrije specialisten van een zogenaamde wetenschap. De tekst bestaat uit vier gesprekken met Zygmunt Bauman, gevoerd tussen januari 2012 en maart 2013, gecombineerd met antwoorden op vragen, opnames van persoonlijke ontmoetingen tussen ons drieën, en brieven en fragmenten van een paar teksten die Bauman schreef voor minder toegankelijke publicaties. Het materiaal is gerangschikt in grove thematische lijnen om continuïteiten en resonanties te creëren en soms om losse eindjes opzettelijk niet aan elkaar te knopen. We hebben expres weinig aan het taalgebruik van het gesproken materiaal veranderd. Het doel was om een dialoog op gang te brengen die verder gaat dan de gesprekken in het boek.

Het is de bedoeling dat het boek wordt gebruikt door huidige en toekomstige sociologen en dat het nieuwe reflectie stimuleert over wat we doen, waarom, hoe en voor wie. Het is ook een voorbeeld van een mogelijke andere manier van het beoefenen van sociologie. De vorm en inhoud van het boek vallen samen. Het constante doel is om sociologen aan te moedigen de morele en politieke boodschap van Baumans werk toe te passen op onze eigen praktijk: er is een alternatief, maar het is aan ons om het te creëren.

Michael Hviid Jacobsen en Keith Tester

de minder bestuurlijke, zelfs antibestuurlijke, meer traditionele, humanistische variant van sociologie [...] is erop gericht menselijk gedrag minder voorspelbaar te maken door het activeren van de innerlijke, gemotiveerde oorzaken van besluitvorming – mensen van meer kennis over hun situatie voorzien en hiermee het domein van hun keuzevrijheid vergroten.

– Zygmunt Bauman in *Polish Sociological Bulletin*, 1967

meer dan ooit moeten we beducht zijn om in de val te lopen van trends die wel eens schadelijker zouden kunnen blijken dan de kwaal die zij beweren te genezen. Welnu, onze roeping kan wellicht, na al die onromantische jaren, weer het terrein van moed, consistentie en trouw aan menselijke waarden worden. We zouden er goed aan doen als we in de muren van onze sociologische collegezalen zouden hakken wat Max Weber meer dan een halve eeuw geleden zei: 'Als de professionele denker een onmiddellijke verplichting heeft, dan is het om het hoofd koel te houden te midden van de idolen van het moment, en zo nodig tegen de stroom in te zwemmen.'

– Zygmunt Bauman, inaugurele rede, Universiteit van Leeds, 1972

Inleiding

Het ruwe materiaal dat door de sociologische verbeelding verwerkt wordt, is menselijke ervaring. Het eindproduct van de sociologische verbeelding genaamd 'de sociale werkelijkheid' is gegoten van het metaal dat gesmolten werd uit het erts van ervaring. Hoewel de chemische stof de samenstelling van het erts wel moet weerspiegelen, draagt de inhoud van het product ook tekenen van het smeltproces dat de ingrediënten van het erts verdeelt in nuttige producten en afvalstoffen, terwijl zijn vorm afhankelijk is van de mal (in dit geval, het cognitieve raamwerk) waarin het gesmolten metaal gegoten werd.

Zygmunt Bauman, *Society under Siege*, 2002

Er zijn veel verschillende, steeds veranderende, groter wordende en onderling conflicterende manieren om sociologie toe te passen. Dit maakt de kwestie van het 'nut van sociologie' continu relevant en pertinent.¹ Bovendien is de vraag 'Wat is het nut van sociologie?' bijzonder de moeite waard om te stellen, omdat sociologie anders is dan bijna elk ander intellectueel werkterrein. Waar de meesten een object 'daar buiten' kunnen vaststellen waarvan het hun taak is het te onderzoeken, kan sociologie dat niet. Sociologie is zelf onderdeel van de sociale wereld die het beoogt te verkennen. Het is onderdeel van een sociale wereld die in werkelijkheid in staat is voort te bestaan zonder de inzichten van de sociologie.

Er is een lange traditie, en veel tegenwoordige praktijk, die deze situatie als verschrikkelijk ziet en die ten koste van alles overwonnen moet worden. Er zijn – en worden – verschillende pogingen gedaan om een barrière tussen sociologie en de sociale wereld op te werpen. Er was – en is nog steeds – een constante

1 Zie bijvoorbeeld Paul F. Lazarsfeld, William H. Sewell en Harold L. Wilensky (red.), *The Uses of Sociology* (New York: Basic Books, 1967).

verering van de methodologie, een nadruk op 'waardeneutraliteit', de ontwikkeling van een gespecialiseerde en esoterische 'wetenschappelijke' taal ontworpen om de niet-ingewijden te verwarren, en het aannemen van de paraferalia van professionaliteit – wat allemaal functioneert als een barrière tussen de sociologie en de wereld die ze onderzoekt. Op deze manier wordt sociologie een soort wetenschappelijke 'tovenarij', die een eigen leven gaat leiden, ver verwijderd en geïsoleerd van het leven van de mens die ze pretendeert te beschrijven, onderzoeken en analyseren.² Van sociologie binnen deze barrière wordt gezegd dat ze wetenschappelijk en objectief is omdat ze, in tegenstelling tot elke sociale activiteit die sociologen verkennen, zogenaamd in unieke mate vrij van macht, eigenbelang en vooroordeel is. De sociologen die zich achter de barricades trachten te verbergen proberen vervolgens hun inzichten te verkopen – of wachten tot ze door de gevestigde macht gekocht worden met onderzoekssubsidies – vanwege hun bereidheid naar de pijpen van beleidsmakers te dansen. De taak van het inbedden van sociologie in het sociale leven wordt dan overgedragen aan anderen. Het resultaat van deze wanhopige ontkenningen van de status van de sociologie als integraal onderdeel van de sociale wereld die zij beoogt te verkennen, is niet veel meer geweest dan de decadentie van introspectie, de banaliteit van 'bevindingen', een ideologie verborgen onder terminologie en, *last but not least*, de verleiding door macht. Het resultaat is, in één woord, *irrelevantie*. De wereld gaat door, de sociologie gaat door, en zelden ontmoeten ze elkaar.

Dientengevolge moet de sociologie gered worden van de sociologie. Dit is sinds eind jaren 1950 al bekend. De Amerikaanse socioloog C. Wright Mills scheidde de sociologische verbeelding van de sociologie en liet zien hoe de tweede praktijk absoluut geen noodzakelijk verband heeft met de eerste. Mills hield een onweerlegbaar pleidooi voor het nastreven van een sociologische verbeelding die het gesprek wil aangaan met mannen en vrou-

2 Stanislav Andreski, *Social Sciences as Sorcery* (Harmondsworth: Penguin Books, 1974).

wen. Dit gesprek zou moeten laten zien hoe ‘persoonlijke zorgen’ onlosmakelijk verbonden zijn met ‘publieke vraagstukken’. De sociologische verbeelding maakt het persoonlijke politiek. Het was geen toeval dat Mills één lijn trok tussen de praktijk van de sociologische verbeelding en het werk van mensen als schrijvers en journalisten. Voor Mills maakt de sociologische verbeelding – net als romans en journalistiek – de ontwikkeling van een ‘kwaliteit van de geest’ mogelijk, die het mannen en vrouwen mogelijk maakt te begrijpen en te beschrijven wat er met hen gebeurt, wat ze voelen en waar ze naar streven. Sociologie zonder de sociologische verbeelding kan alleen informatie verstrekken, en zoals Mills aantoonde, heeft de wereld nu al meer informatie dan zij aankan. De wereld is dun bezaaid met verhalen, niet met informatie, en waar verhalen schaars zijn, is het vermogen van mannen en vrouwen hun leven in bredere historische context te duiden dat ook. Dan voelen ze zich, in de woorden van Mills, gevangen. Het is daarom de taak van de sociologische verbeelding om te laten zien hoe het persoonlijke leven en de individuele biografie nauw verbonden zijn met historische gebeurtenissen en structurele processen. Het is de taak van de sociologische verbeelding om mensen te helpen ‘de betekenis van hun tijdperk voor hun eigen leven te begrijpen’, en het is de ambitie van de sociologische verbeelding, volgens Mills, om ‘het verschil te maken voor de kwaliteit van het menselijk leven in onze tijd’.³

De praktijk van de sociologische verbeelding stelt dus eisen aan de beoefenaar. Allereerst is het noodzakelijk om een interpretatie van het ‘tijdperk’ te ontwikkelen. Deze interpretatie fungeert als de context waarin mannen en vrouwen handelen. In de stijl van Honoré de Balzac kan het binnendringen als een overweldigende aanwezigheid in het leven van de personages, of, zoals bij Anton Tsjechov, het kan subtieler zijn. Hoe dan ook vereist de sociologische verbeelding – met haar taak mannen en vrouwen in staat te stellen hun weg te vinden in en de betekenis

3 C. Wright Mills, *The Sociological Imagination* (Harmondsworth: Penguin Books, 1970), p. 11 en 226. Mills’ boek werd voor het eerst gepubliceerd in 1959.

te begrijpen van hun historisch tijdperk – een interpretatie van de context waarin zij leven. Het doel van deze interpretatie is het vormen van een context voor begrip, en daarom moet zij de mogelijkheid bieden om het aantal narratieven te vermeerderen. De mate van geldigheid van deze narratieven, net als die van de interpretatie van de context, is de mate waarin zij weerklinken in historisch geleefde ervaring. De criteria van geldigheid zijn niet kwantitatief of informatief; ze zijn narratief en geleefd.

Ten tweede vraagt de praktijk van de sociologische verbeelding om alertheid op het leven van mannen en vrouwen. Hier moet de algemeenheid van de interpretatie van het tijdperk verbonden worden met een verfijnd specificerend besef van het leven van mannen en vrouwen.

Eén manier om dit besef te creëren is door populaire culturele producten tot je te nemen, omdat deze populair zijn juist omdat zij betrekking hebben op, of opwegen tegen, de ervaringen van het dagelijks leven. Hoewel de dominantie van informatie heeft veroorzaakt dat de wereld dun bezaaid is geraakt met verhalen, heeft het werk van de cultuurindustrie de geleefde ervaring omringd met een overschot aan verhalen. De verhalen die het best in de markt liggen zijn degene die spreken tot algemene, maar in ervaring specifieke angsten, verwachtingen en dromen. Als ze hierop niet zouden inspelen, zouden ze niet populair zijn. De praktijk van de sociologische verbeelding vereist een besef van deze populaire verhalen van de persoonlijke vraagstukken van de geleefde ervaring, en de aanleg van verbindingen met de interpretatie van het tijdperk.

De noodzaak om een interpretatie van het tijdperk en een besef van de culturele verhalen te laten klinken binnen de geleefde ervaring creëert twee valkuilen. Ten eerste kan de interpretatie zo ver van de ervaring liggen dat ze zinloos lijkt voor het begrijpen van levens. Tegelijkertijd kan een besef van de culturele verhalen te gemakkelijk leiden tot het vervallen van de sociologische verbeelding in idolatrie en mode. Het is mogelijk om slachtoffers van deze beide valkuilen te herkennen, en alleen al het vermijden ervan stelt eisen aan de beoefenaar

van de sociologische verbeelding. Hij of zij moeten hun werk positioneren op het draaipunt tussen de interpretatie van het tijdperk en de geleefde ervaringen van mannen en vrouwen. De praktijk van een sociologische verbeelding vraagt om werk over verbindingen, dialogen en gesprekken, niet waarheden of monologen. Dit betekent werk dat weigert zich te verbergen achter barricades en in plaats daarvan zijn betrokkenheid bij de sociale wereld omarmt. Je weet dat je geconfronteerd wordt met een dergelijk werk wanneer het je aan het *denken* zet, wanneer het je provoceert, irriteert of een glimlach op je gezicht brengt. Je weet dat je een dergelijk werk hebt ervaren wanneer je een sprong van herkenning maakt die onmiddellijk wordt gevolgd door de harde landing van besef. Je weet het wanneer je leest over *zij* of *wij* en iets ontdekt over *mij*.

Voor zover sociologie dit alles realiseert, is ze *nuttig*. Zij is nuttig voor mannen en vrouwen die zorgen en problemen hebben die zij als van henzelf ervaren, maar die in feite vaak geworteld zijn in de publieke vraagstukken van het historisch moment. Sociologie is *nuttig* wanneer ze verhalen biedt die tijdperk met ervaring verbinden. Sociologie is *nutteloos* als ze informatie verstrekt en is daadwerkelijk *gevaarlijk* wanneer ze wordt verkocht aan machthebbers. Sociologie is *succesvol* als ze door mannen en vrouwen wordt opgepakt als een instrument waardoor en waarmee ze hun leven met hun tijd kunnen verbinden, en waarden hoe het transformeren van het eerste handelen volgens het tweede betekent.

Het werk van de sociologische verbeelding van Zygmunt Bauman is *nuttig*. Is het succesvol? Zal dit boek succesvol zijn? De antwoorden op deze vragen zijn nog onbekend.

Michael Hviid Jacobsen en Keith Tester